

процесу, адже суспільний розвиток, поступ держави на шляху інтеграції у європейський і світовий інформаційний простір дедалі більше потребує врахування основних ідей концепції сталого розвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у глибокому вивченні зарубіжного досвіду формування екологічної свідомості та екологічної культури в загальноосвітніх школах.

#### Список використаних джерел

1. Бевз В. Основні положення щодо проведення тренінгів / Бевз В., Главник О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/598/>
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов / А. Г. Гранберг; Гос. ун-т «Высшая школа экономики». – 4-е изд. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 495с
3. Екологічна енциклопедія [редкол.: Толстоухов А.В.]. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. Т. 3. – С. 308 – 309.
4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. / Ю.Н. Емельянов ЛГУ, 1985. – 167 с.
5. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/declarations/decl\\_wssd.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml)
6. Концепція екологічної освіти України [Електронний ресурс] // <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-148b3b2021c2c>
7. Лісові гіді відтепер є і в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forza.org.ua/uk/forests-society/lisovi-gidi-vidteper-ie-i-v-ukrayini> Заголовок з екрану: 14.03. 2017 р.
8. Лук'янова Л. Б. Екологічна складова Державного стандарту професійно-технічної освіти / Л. Б. Лук'янова // Педагогіка та психологія професійної освіти: результати досліджень та перспективи : зб. наук. пр. / [за ред. І. А. Язюна, Н. Г. Ничкало]. – К., 2003. – С. 420.
9. Петровская Л. А. Общение – компетентность – тренинг / Л.А. Петровская – М.: Смысл, 2007. – 388 с.
10. Програма дій "Порядок денний на XXI століття" ("AGENDA 21") / Літ.ред. К.Овчаренко. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
11. Тренінги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sspu.sumy.ua/index.php?> / Заголовок з екрану: 14.03 2017р.

*В статье рассматриваются проблемы экологического воспитания в контексте устойчивого развития. Проанализированы положения триединой концепции устойчивого развития, Определены образовательные задачи экологического воспитания современной и украинской, и европейской школы в контексте устойчивого развития: усвоение научных знаний о взаимосвязи природы, общества и человеческой деятельности; формирование понимания многогранной ценности природы для общества в целом и каждого человека в частности; овладение нормами поведения в природной среде.*

**Ключевые слова:** экологическое воспитание, концепция устойчивого развития, европейские образовательные учреждения.

*The article reviews the problems of environmental education in the context of sustainable development. The aim of this article is an analysis of the application forms and implementation of educational objectives of environmental education in the context of sustainable development. The principals, which cover three main aims of sustainable development are analysed. These principals are based on: providing natural and environmental sustainability of the environment; organizing economical environment; providing sustainable social development; greening social consciousness; ensuring close international collaboration and cooperation to achieve the goals of sustainable development. We defined educational objectives of environmental education at modern Ukrainian and European schools in the context of sustainable development. These objectives are: assimilation of scientific knowledge about the interconnection of nature, society and human activities; forming an understanding the multifaceted nature value to society in general and every individual in particular; mastering the standards of acceptable behavior in the environment etc. We proved that the most common method of implementing educational objectives of sustainable development strategy is training, such as individual (one-to-one) trainings, psychological, business training, specialized, awareness training, professional and many others. Training courses are aimed at an increasing self-understanding and understanding others; sensual understanding group processes, knowledge of local structures; the development of a set of behavioral skills. It was concluded that the leading goal of environmental European educational institutions is: the creation and development of the individual's creative and social activity; the system of humanistic and moral values formation; the effective educational process providing. Social development and progress of the state's integration into the European and world information space increasingly requires consideration of the basic ideas of sustainable development.*

**Key words:** environmental education, sustainable development, European educational institutions.

UDK 378.141

Janicka-Panek Teresa,

Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi

#### EDUKACJA PATRIOTYCZNA I EUROPEJSKA ZADANIEM WSPÓŁCZESNEGO PEDAGOGA

*Edukacja powinna przygotowywać jednostkę do życia w społeczeństwie demokratycznym przez umożliwienie wypełniania obowiązków i powinności obywatelskich, (...) oraz uczenie podstawowych zasad i wartości leżących u podstaw naszej społeczności, takich jak poszanowanie praw człowieka i demokracji, a także tolerancji i solidarności, które wynikają z lepszego zrozumienia i poznania innych (...).*

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy

#### Edukacja patriotyczna w podstawie programowej edukacji wczesnoszkolnej

Wychowanie człowieka na patriotę jest procesem długotrwałym i zaczyna się już od najmłodszych lat, gdyż żywa wyobraźnia małego dziecka, duża wrażliwość emocjonalna,

zaciekawienie światem sprzyja kształtowaniu obrazu Ojczyzny, który pozostaje na całe życie. Od tego, jaki obraz Ojczyzny ukształtuje się w umyśle i sercu dziecka, zależy będzie, czy wejdzie ono w dorosłe życie świadome swojej tożsamości narodowej, pełne przywiązania do kraju ojczystego i ludzi w nim żyjących, wrażliwe na sprawy i zmiany dokonujące się w Polsce.

Wychowanie patriotyczne rozpoczyna się w rodzinnym domu i towarzyszy dzieciom również w przedszkolu, szkole i w codziennym życiu. To w rodzinie należy kultywować szacunek do symboli narodowych, do małej i wielkiej Ojczyzny. Dobry przykład rodziców dostarcza dziecku wzorów zachowania w kontakcie z symbolami narodowymi i reagowania na nie. Naśladowanie zachowania ojca lub matki w zetknięciu się z polskim godłem lub hymnem narodowym uczy szacunku do nich. Ojczyzna zatem to dobro fundamentalne, które pozwala i umożliwia osobie ludzkiej i wspólnocie osób być w pełni wartością dla samej siebie. Z tak rozumianym pojęciem Ojczyzny wiąże się patriotyzm. Patriotyzm, jako miłość do Ojczyzny, to przede wszystkim miłość, której przedmiotem jest społeczność jako wspólnota osób. Pierwszym i najważniejszym pomostem pomiędzy wychowaniem w rodzinie a placówką oświatową jest edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. W procesie kształtowania u dzieci i młodych uczniów obrazu Ojczyzny ważną rolę odgrywa przybliżenie symboli narodowych. Stanowią one łącznik między historią narodu, jego teraźniejszością i przyszłością.

O dziedzictwie historii jako elemencie pojęcia Ojczyzny pisze J. Prokop, stwierdzając, że są to „duchowe szczątki przechowywane w skarbnicy narodowej, czyli dzieje w pamięci zbiorowej». Zaznajamianiu dzieci z symbolami narodowymi powinna towarzyszyć radość, a jednocześnie poczucie powagi tematu. Symbole narodowe powinny również wzbudzać dumę u dzieci z tego, że są Polakami. Postawa szacunku wobec narodowych symboli była i powinna być przejawem kultury i dojrzałości obywatelskiej społeczeństwa dlatego już w najmłodszej grupie przedszkolnej powinno kształtować się właściwy stosunek dzieci do symboli narodowych. Wychowanie patriotyczne jest tą dziedziną, której wyników w odniesieniu do dzieci nie da się zmierzyć. Jednak nauczyciel powinien być przekonany, że otworzył dziecięce serca i umysły na kraj ojczysty i ludzi w nim żyjących. Musi być pewien, że dzieci wiedzą, że są Polakami, a Polska jest ich Ojczyzną.

W wychowaniu patriotycznym dzieci chodzi o kształtowanie postaw emocjonalnego przywiązania do ojczystego kraju, o rozwijanie pozytywnych zachowań społecznych i cech charakteru dobrego Polaka-patrioty. Nie da się budować patriotyzmu bez fundamentalnej wiedzy o przeszłości własnej ojczyzny. Wspólne przeżywanie świąt narodowych i lokalnych, opieka nad miejscami pamięci narodowej, uczestnictwo w programach i konkursach o charakterze patriotycznym, wycieczki historyczno-krajoznawcze, śpiew pieśni patriotycznych integrują i ukazują młodzieży współczesne oblicze patriotyzmu. Już w grupie najmłodszych dzieci można budzić przywiązanie do ojczyzny, do swego miasta, uczyć dostrzegać jego piękno, słowem kształtować uczucia, z których po latach zrodzić się może prawdziwy, patriotyzm.

Dla ucznia na progu edukacji ważne jest rozwijanie tej dziecięcej ciekawości ale już w sposób poważniejszy. Oczywiście nadal odbywa się to w formie zabawy i działań przynoszących radość ale ma już charakter nauki. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

W podstawie programowej edukacji wczesnoszkolnej, planowanej do wdrożenia od 1 września 2017 roku znajdują nauczyciele następujące uzasadnienie: Nauka jest bardziej skuteczna wtedy, gdy dziecko samodzielnie zdobywa wiedzę. Sprzyja temu stawianie go w sytuacjach zadaniowych na miarę jego możliwości, potrzeb i zainteresowań, a także formułowanie hipotez i ich weryfikowanie. Bardzo istotne jest rozwiązywanie problemów we współpracy z rówieśnikami, bowiem w społeczeństwie XXI wieku nie jest możliwe osiągnięcie sukcesu bez współdziałania z innymi. W tak organizowanym procesie uczenia się niezwykle istotną rolę pełni profesjonalnie wspierający nauczyciel, który jest przewodnikiem dziecka po świecie wiedzy.

Zgodnie z założeniami konstrukttywizmu, nauczanie przez rozwiązywanie problemów pozwala najlepiej przygotować dzieci do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa we współczesnym społeczeństwie. Nauczyciel jest w istocie reżyserem, który i

współkreuje warunki osiągania celów z zakresu edukacji patriotycznej i europejskiej.

Uczeń, jako absolwent edukacji wczesnoszkolnej:

- jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa;
- zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność;
- wie, jakiej jest narodowości; wie, że mieszka w Polsce, a Polska znajduje się w Europie; zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne; orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata; rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej.

Treści ważne dla edukacji patriotycznej i europejskiej są zawarte w podstawach programowych; zwłaszcza w tej, która będzie obowiązywać od 1 września 2017 roku. Wychowanie patriotyczne ma odbywać się w poszanowaniu dla kultury, języka, symboli narodowych oraz w tolerancji dla odmienności rasowej, kulturowej, językowej.

#### **Edukacja europejska jako element wychowania do pokoju i współpracy**

Fakt przynależności do Unii Europejskiej, otwarcia granic, fali emigracji i wynikającego z tego faktu „przemieszania» kulturowego, językowego, religijnego powoduje, że edukacja dzieci i uczniów jest wręcz nieodzowna. Szkoła, podążając za tym przekonaniem i ewidentną potrzebą, powinna stworzyć uczniowi warunki do zdobycia wiedzy na temat rozwijającego się świata, wyposażyć ucznia w umiejętności i wartości potrzebne do odnalezienia się w otaczającej go rzeczywistości, nie zapominania o swoich korzeniach, o swojej Ojczyźnie.

#### **Pojęcie i znaczenie edukacji europejskiej**

Negocjacje w sprawie członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz przystąpienie do krajów „piętnastki» sprawiły, że upowszechnienie wiedzy z zakresu integracji europejskiej stało się znaczącym elementem reformy oświatowej. Istotą edukacji europejskiej jest uświadomienie i wpajanie każdemu człowiekowi od najmłodszych lat, szacunku do drugiego człowieka, poszanowania dla dziedzictwa kultury, tradycji i zwyczajów poszczególnych narodów.

Edukacja europejska stanowi dla zreformowanej szkoły wyzwanie szczególne. W podstawie programowej pojawiły się jakiś czas temu cele i treści odnoszące się do nowej kształtującej się na naszych oczach rzeczywistości. Sytuacja ta stawia nauczyciela wobec nowych zadań edukacyjnych. Edukacja europejska powinna być stałym komponentem programowym w szkołach, na lekcjach, uroczystościach szkolnych, międzyszkolnych, kołach zainteresowań oraz klubach europejskich.

Edukacja europejska jest atrakcyjna i nowa oraz przydatna uczniom w codziennym życiu. Daje możliwość nawiązania kontaktów w okolicy oraz poza granicami miasta i własnego kraju. Inspiruje nauczyciela do osobistego rozwoju i wspól działania oraz współtworzenia polityki programowej szkoły. Edukację europejską należy traktować jako integrację społeczną z możliwościami życia w Europie i we współpracy z ludźmi na innych kontynentach.

Prawne uregulowania MEN w odniesieniu do nauczania i wychowania w zakresie problematyki europejskiej zostały wprowadzone do podstawy programowej. Odnajdujemy je zarówno w celach jak i treściach nauczania. Zakres tych treści dostosowany jest do możliwości rozwojowych uczniów. Łączą się one między innymi z edukacją polonistyczną, regionalną, wychowaniem społecznym, etyką. Wzajemne ich przenikanie ułatwia dzieciom zdobycie kompleksowej wiedzy o Europie.

Edukacja europejska pełni takie funkcje, jak:

- Sprzyja integracji kulturowej,
- Stwarza warunki do rozwijania postawy ciekawości i tolerancji wobec innych kultur,
- Rozbudza wrażliwość na piękno świata i wartość życia,
- Doskonali kompetencje komunikacyjne,

- Dostarcza wiedzy na temat wydarzeń historycznych Polski i Europy,
- Służy zapoznaniu z symbolami narodowymi, kształtowaniu szacunku wobec nich, rozwijaniu postaw patriotycznych,
- Umożliwia kontakt z dziełami sztuki,
- Wyrabia szacunek do siebie i innych,
- Wprowadza w świat mediów oraz podstawowych sposobów i procesów komunikowania się z ludźmi,
- Wspiera prawidłowy rozwój emocjonalny i społeczny, w tym koleżeństwo i przyjaźń.

Cele edukacji europejskiej:

- Wprowadzenie podstawowej wiedzy o Unii Europejskiej,
- Zrozumienie pojęcia i idei integracji europejskiej,
- Poglębianie postawy szacunku i przywiązania do własnej ojczyzny, kultury, tradycji przy jednoczesnym poszanowaniu i tolerancji dla innych państw i odmiennych kultur,
- Rozwijanie umiejętności poszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł.

Celem nadrzędnym edukacji europejskiej i patriotycznej jest wychowanie Polaka i Europejczyka – patrioty, który jest świadomy własnej kultury i szanując ją, jednocześnie respektuje odmienność rasową, kulturową i językową innych. *Wielokulturowość* staje się zagadnieniem dydaktycznym, włączonym do treści kształcenia, z uwagi na obserwowane procesy migracyjne ludności.

#### Kluby europejskie pożądaną formą kształcenia

Treści dydaktyczne zajęć lekcyjnych poświęconych tematyce europejskiej są poszerzane przez różne formy zajęć pozalekcyjnych. Są to imprezy organizowane w szkole takie jak: Dzień Europy, konkursy o tematyce UE, Dzień UE, redagowanie gazetki, tworzenie dekoracji i konkursów plastycznych, organizowanie kiermaszy, akcji, zbiórek oraz wystaw, a także przez działalność w szkolnych klubach europejskich (SKE). Jest to od niedawna jedna z najbardziej popularnych form zajęć mających na celu poszerzanie wiedzy uczniów na temat UE oraz krajów członkowskich.

Pomysłodawcą tworzenia Szkolnych Klubów Europejskich jest Portugalia. W specjalnym programie „Europejski wymiar edukacji» wskazano różne metody propagowania idei proeuropejskich w szkolnictwie. Do najbardziej powszechnych sposobów rozwijania świadomości europejskiej wśród młodzieży należy z pewnością działalność Szkolnych Klubów Europejskich w szkołach podstawowych, średnich i gimnazjach. Są one niczym innym jak ośrodkami działalności na polu europejskim, w których uczniowie działają dobrowolnie, ucząc się reguł i mechanizmów jednoczącej się Europy, propagując jednocześnie zdobyte podczas działalności w klubie informacje w swoim otoczeniu. Tworząc program „Europejski wymiar w edukacji» jego autorzy, kierowali się przekonaniem, że młodzi Europejczycy coraz bardziej potrzebują wykształcenia mającego na celu rozwijanie

„europejskiej świadomości» opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym, tradycji humanistycznej i wierze w wolność, które zawsze wpływały na historię Europy. Idea tworzenia Szkolnych Klubów Europejskich trafiła do Polski w latach dziewięćdziesiątych. W ramach reformy systemu edukacji w 1999 roku stworzono możliwość

realizacji wymiaru europejskiego poprzez wprowadzenie międzyprzedmiotowej ścieżki edukacyjnej, poświęconej integracji europejskiej. Na przykład problem uchodźców w Europie można poruszyć na lekcji historii, kontynuować na geografii i wiedzy o społeczeństwie, wreszcie zakończyć rozprawką pisaną na języku polskim. Sondaże wykazują, że polska młodzież jest generalnie pronijna. Większa w tym jednak zasługa zachodniej popkultury niż rzetelnej wiedzy, gdyż ograniczona liczba godzin w ramach międzyprzedmiotowej ścieżki nie jest w stanie zagwarantować im maksymalnej ilości informacji. Stąd też potrzeba wprowadzenia do szkół dodatkowych form propagowania wiedzy z zakresu integracji europejskiej, a do tych niewątpliwie zalicza się działalność Szkolnych Klubów Europejskich. Ich wymiar europejski polega nie tylko na propagowaniu wiedzy z zakresu integracji, ale przede wszystkim na promowaniu określonych postaw. Otwartość, tolerancja, odpowiedzialność, szacunek dla tradycji- to słowa klucze w kanonie europeizmu. Co do praktycznych walorów w tworzeniu w szkołach Klubów Europejskich mówi się tu oczywiście o językach, korzystaniu z nowoczesnych technik komunikacji, pracy zespołowej i sztuce negocjacji.

Szkolne kluby europejskie to jedna z form rozwijania w uczniach świadomości europejskiej, świadomości bycia Polakiem – Europejczykiem. Liczba szkolnych klubów europejskich w Polsce ciągle się zmienia. W roku 2005 w bazie UKiE zarejestrowanych było około czterech tysięcy klubów.

Szkolny klub europejski jest bardzo dobrą formą współpracy uczniów i nauczycieli na rzecz upowszechniania wiedzy na temat Unii Europejskiej. Prowadzący oraz członkowie klubu angażują się w jego działania ponieważ uczą się od siebie nawzajem. Relacje nauczycieli i uczniów w klubach są często partnerskie, mogą wspólnie rozwijać swoje zainteresowania dobrze się przy tym bawiąc. Opiekunowie klubów inspirują i zachęcają uczniów, jednocześnie czerpiąc z ich naturalnego zapału do pracy. Dzięki temu korzyść jest obopólna. Uczniowie uczą się samodzielności, odpowiedzialności, kształtują umiejętność pracy w zespole oraz integrują się w dążeniu do wspólnego celu. Członkowie zyskują poczucie przynależności do grupy, robiąc wiele pożytecznych rzeczy, z czego mogą czerpać satysfakcję.

Członkowie szkolnych klubów europejskich mają także możliwość nawiązania kontaktów z uczniami z klubów europejskich w innych miastach Polski oraz krajach Europy. Takie kontakty kształtują poczucie otwartości i tolerancji, które są potrzebne w coraz bardziej zróżnicowanym społeczeństwie.

Zadaniem nauczycieli jest zdobycie niezbędnej wiedzy z tego zakresu, między innymi w ramach samokształcenia (patrz: bibliografia, szczególnie wiele publikacji wydano w latach 1997-1998) lub w ramach doskonalenia zawodowego. Następnie konieczne jest dokonanie wyboru odpowiedniego programu nauczania, dzięki któremu nauczyciel ma szansę nauczać i organizować uczenie się, respektując możliwości uczniów, wdrażając ich do samodzielnego poszukiwania wiedzy zgodnie z kluczowymi kompetencjami Unii Europejskiej.

#### Bibliografia

1. Bednarek S. (red.): Edukacja europejska w zreformowanej szkole. DTSK Silesia, Wrocław 2000
2. Braun M, Popiel A.: Uczeń i szkoła w edukacji europejskiej. Materiały pomocnicze w zakresie edukacji europejskiej dla nauczycieli i uczniów szkół podstawowych. Wyd. BEA książki edukacyjne, Toruń 2005
3. Dąbrowska M.: Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. «EuroPomerania», Wydanie specjalne, 2000
4. Domagała J. (red.): Przewodnik. Podróże po krajach Unii Europejskiej; program, scenariusze zajęć, inscenizacje. Wyd. Bea, Toruń 2005
5. Forum Młoda Europa. Biblioteka Europejska nr 5, Komitet Integracji Europejskiej, Warszawa 1997
6. Guz-Vetter M.: Tematyka europejska w szkołach. «Europa» 5/1998
7. Janicka-Panek T., Program edukacji wczesnoszkolnej. Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2017
8. Prokop J.: Uniwersum polskie: literatura, wyobraźnia zbiorowa, mity polityczne. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas», Kraków 1993
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

*Воспитание патриотическое начинается дома семейным и продолжается в детском саду, школе. В документах Европейского Союза рассматриваются вопросы патриотического воспитания. В польских программах обучения и воспитания значительное внимание уделяется воспитанию патриотов своего Отечества, одновременно граждан Европы. Целью такой едукации является воспитание, направленное к миру и труда. Сложность такого воспитания состоит в том, что в Польше проживают люди разных национальностей, в которых надо воспитывать толерантность, уважение к Родине, желание работать в ее пользу. Поляки, выезжающих в другие края, также должны быть терпимыми к другим, но помнить о своей Отчизне.*

**Ключевые слова:** патриотическое образование, едукации европейская, Отечество, патриотизм, цели патриотической образования, поляк-европеец.

*Виховання патріотичне починається вдома родинним і триває в дитсадку, школі. В документах Європейського Союзу розглядаються питання патріотичного виховання. У польських програмах навчання і виховання значна увага приділяється вихованню патріотів своєї Вітчизни, одночасно громадян Європи. Метою такої едукції є виховання, спрямоване до миру і праці. Складність такого виховання полягає в тому, що в Польщі проживають люди різних національностей, у яких треба виховувати толерантність, повагу до Вітчизни, бажання працювати на її користь. Поляки, які виїжджають в інші краї, також мають бути терпимими до інших, але пам'ятати про свою Вітчизну.*

**Ключові слова:** патріотична освіта, едукція європейська, Вітчизна, патріотизм, цілі патріотичної освіти, поляк - європеець.